

[סעיף א] **ואסור להתענות**. כמ"ש בפ"ו דפסחים מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כו' ופי' הרשב"א בתענית חלום דבלא"ה אסור להתענות בשבת וי"ט כמ"ש בירושלמי ועמ"א:

[סעיף ב] אין נופלים על פניהם בערב יום הכפורים. הגה: וגם אין אומרים למנצח ומזמור לתודה (מנהגים); גם אין אומרים קודם עלות השחר הרבה סליחות; ויש מקומות שנוהגים להרבות בסליחות, והכל לפי המנהג. ולענין אמירת אבינו מלכנו בערב יו"כ יש בו מחלוקת בין אחרונים, ומנהג עירי שלא לאומרו כי אם כשחל יו"כ בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו, אז אמרין אותו ערב יום כפור שחרית.

ביאור הגר"א

[סעיף ב] **גם אין כו' ויש מקומות כו'**. מחלוקתם כמ"ש האחרונים דפליגי אם הלילה ג"כ יום טוב או דוקא ביום ועיין של"ה ומ"א הביאו והעיקר שאין המצוה להרבות אלא ביום וגמ' ערוכה היא בכתובות ה' א' ועיין רש"י שם ד"ה אית ליה כו':

ה. שו"ע או"ח | סימן תקע

[סעיף ג] אם נשבע להתענות כך וכך ימים ואירעו בהם ימים הללו, השבועה חלה עליהם מטעם איסור כולל; אבל אם נשבע להתענות בשבת או ביו"ט, בפירוש, לא חלה עליו שבועה דאין שבועה חלה על דבר מצוה, אלא לוקה על שנשבע לשוא, ואוכל; ואם נשבע להתענות בחנוכה ופורים, חלה שבועה עליו כיון שאינן אלא מדרבנן (ויש להתיר שבועתו ואינו מתענה). ונראה לי שהוא הדין לר"ח וערב יה"כ שאינם אלא מדרבנן; אלא שמדברי הרמב"ם נראה שהם של תורה.

מגן אברהם

פי' שמה שאסור להתענו' בהם הוא מדרבנן והשבועה חלה אפי' הרמב"ם מודה בזה כיון שעכ"פ הם עצמן של תורה א"צ חיזוק כמ"ש ס"א ונ"ל דר"ח הוא מדרבנן דהא בסימן תקע"ב פסק ואם התחילו אין מפסיקין ומשנה שלימה היא ואי הוי דאורייתא ה"ל להפסיק כמו בשבת וי"ט וגם בסימן תק"פ פסק להתענות בר"ח ואף שרמ"א פסק שם שלא להשלים הא איתא ספ"ג דעירובין שאני י"ט דדבריהם הואיל ומתענים בו שעות וכו' משמע דבי"ט דאורייתא אסור להתענות בו שעות אלא ר"ח הוא דרבנן שאסור להתענות בו אבל עי"ה מוכח שהוא דאוריית' דהא ילפי' מקרא דועניתם שמצוה לאכול ומ"ש הרב"י דאסמכתא בעלמא הוא תימא הא אמרי' ביומא ותנא דעצם האי ועניתם מאי עביד ליה מבעי ליה כו' א"כ מוכח דדרשה גמורה היא דאל"כ הקושיא במקומה עומדת ועניתם מאי עביד ליה וכיוצא בזה הוכיחו התוס' במ"ק דף ח' גבי ושמחת בחגיך ע"ש וכ"מ בר"ה דקי"ל כר"ע דאית ליה להאי דרשה לדרשה גמורה ע"ש וכ"מ בטור סי' תר"ד שהוא דאורייתא:

ו. רמב"ם | נדרים, פרק ג

[הלכה ט] הנודר שיצום בשבת או ביום טוב חייב לצום, שהנדרים חלים על דברי מצוה כמו שבארנו, וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יום טוב או ערב יום הכפורים הרי זה חייב לצום ואין צריך לומר ראש חדש, פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים הרי הן צריכין חזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים.

מצוות אכילה בערב יום הכיפורים

א. יומא פא ע"ב

לכדתניא: ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש, יכול יתחיל ויתענה בתשעה - תלמוד לומר בערב. אי בערב - יכול משתחשך - תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין? תלמוד לומר מערב עד ערב. ואין לי אלא יום הכפורים, (ימים טובים) [שבתות] מניין? תלמוד לומר תשבתו. אין לי אלא (ימים טובים, שבתות) [שבתות, ימים טובים] מנין? תלמוד לומר שבתכם. הא כיצד? כל מקום שנאמר שבות - (מכאן שמוסיפין) (מוסיפין) מחול על הקודש. ותנא דעצם עצם, האי בתשעה לחדש מאי עביד ליה? - מיבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדיפתי. דתני חייא בר רב מדפתי: ועניתם את נפשתיכם בתשעה וכי בתשעה מתענין? והלא בעשור מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

רש"י

ותנא דעצם עצם - מדאיצטריך למעוטי לתוספת החול מעונש ומאזהרה, ממילא שמענין דמוסיפין, והאי ועניתם בתשעה מאי עביד ליה? **כל האוכל ושותה וכו'** - והכי משמע קרא: ועניתם בתשעה כלומר התקן עצמן בתשעה שתוכל להתענות בעשרה, ומדאפקיה קרא בלשון עינוי, לומר לך: הרי הוא כאילו מתענה בתשעה.

ב. ברכות ח ע"ב

תנא ליה חייא בר רב מדפתי: כתיב ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, וכי בתשעה מתענין? והלא בעשרה מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי.

רש"י

מעלה עליו הכתוב כו' - והכי קאמר קרא: הכינו עצמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת, והרי הוא בעיני כענוי היום.

ג. פסחים סח ע"ב

מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא, לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי. עצרת - יום שניתנה בו תורה, פוריא - ימי משתה ושמחה כתיב, מעלי יומא דכיפורי - דתני חייא בר רב מדפתי: ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה (הם) מתענין? והלא בעשירי מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשעה בו - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי.

ד. שו"ע או"ח | סימן תרד

[סעיף א] מצוה לאכול בערב יו"כ ולהרבות בסעודה. הגה: ואסור להתענות בו אפילו תענית חלום (מהרי"ל), ואם נדר להתענות בו עיין לעיל סימן תק"ע סעיף ב'.

רדב"ז

[ט] **הנודר שיצום בשבת וכו'.** הכי איתא בירושלמי אף על גב דמצוה לענג שבתות וי"ט ואסור להתענות בהם הנדרים חלים על מצות עשה בשב ואל תעשה ולא בקום עשה כאשר כתבנו למעלה:

או ערב יום הכפורים וכו'. סובר רבינו שאסור להתענות בערב יום הכפורים מן התורה דכתיב בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה בתשיעי ובעשירי משמע דאיסור תורה הוא ואפי' תימא שהוא דרשא דרבנן מ"מ יש לו עיקר מן התורה ולא אתו לזלולי ביה ואין צריך חיזוק. ואין צריך לומר ר"ח. פירוש שלא מצינו במגילת תעניות שאסרה תענית בר"ח אלא מנהגא בעלמא הוא ואם יבא לזלול בו לית לן בה ויקיים את נדרו:

ז. רמב"ם | שביתת עשור, פרק א

[הלכה ז] **מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתייה שנאמר (ויקרא ט"ז) תענו את נפשתיכם, מפי השמועה למדו ענוי שהוא לנפש זה הצום, וכל הצם בו קיים מצות עשה, וכל האוכל ושותה בו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר (ויקרא כ"ג) כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה, מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה למדנו שמוזהרין אנו בו על אכילה ושתייה, וכל האוכל או השותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה.**

[הלכה ו] **כשם ששבות מלאכה בו בין ביום בין בלילה כך שבות לעינוי בין ביום בין בלילה, וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שנאמר (ויקרא כ"ג) ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, כלומר התחיל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי, וכן ביציאה שוהה בעינוי מעט מלילי אחד עשר סמוך לעשירי שנאמר מערב עד ערב תשבתו שבתכם.**

ח. טור או"ח | הלכות יום הכפורים סימן תרד

תני רב חייא בר רב מדיפתי ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא בי' מתענין ללמדך שכל האוכל ושותה בט' מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' וי' וה"ק קרא הכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר ומדאפקיה רחמנא לאכילה בלשון עינוי א"כ חשיב כמו עינוי כאילו התענה ט' וי' פירוש כאילו נצטוה להתענות בשניהם והוא מאהבת הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עונותיהם וציום שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי משל למלך שהיה לו בן יחיד וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול וכן נוהגין להרבות בו בסעודה ומביא במדרש מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו קנה לי דגים ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו עד שהעלוהו לחמשה ונשאר לחייט בא העבד אל אדוניו וספר לו כל המאורע שלח השוטר אחר החייט ואמר לו מה מלאכתך אמר לו חייט אמר לו ולמה קנית דג שוה זהוב בה' זהובים ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתי לקנותו לי השיב לו והיאך לא אקנונו אפילו בי' כדי לאוכלו ביום כזה שצונו הקדוש ברוך הוא לאכול

ולשתות ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו אמר לו א"כ יפה עשית ופטרו והלך לשלום:

ט. ספר שבלי הלקט | סדר יום הכיפורים סימן שז

בערב יום הכפורים אין משכימין לומר תחנונים וסליחות ואין נופלין על פניהן ואין מתענין בו אך צריך אדם לקבוע סעודתו כדרך [שאר] ימים טובים דתני ר' חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי. רבינו שלמה זצ"ל פי' הכי קאמר הכינו עצמכם בתשעה לעינוי המחרת והרי היא בעיני כעינוי היום. ורבינו ישעיה זצ"ל פירש יש לו שכר על אכילתו כאילו צוהו השם להתענות תשיעי ועשירי ונתענה. או יש לומר שמפני שאוכל יפה בערב יום הכיפורים וביום הכיפורים מתענה קשה לו עינויו יותר. ואחי ר' בנימין זצ"ל פי' כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו נתענה תשיעי ועשירי להוציא מלבן של צדוקין שמתענין גם בתשיעי לפי שלא ניתן הכתוב לידרש אלא לחכמים וחכמים דרשו עינוי זה שהוא באכילה ושתייה אך שצריך להפסיק אכילתו מבעוד יום והרי הוא כאילו התענה תשיעי ועשירי שמפסיק אכילתו מבעוד יום בעוד שהוא יום תשיעי עד שלא יכנס עשירי הרי הוא כאילו התענה תשיעי ועשירי ולא משום תוספות חול על קודש נקט לה אלא להודיע שכך הדין שאוכל ושותה כל היום ואותה שעה קלה חשיבה לו כתענית שלם. והרי היום נחלק לשנים כמו אך ביום הראשון תשבתו שאור וגו'. שחציו אסור וחציו מותר.

י. ספר שערי תשובה לרבינו יונה | שער ד

ט והשנית כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דברי הימים א כט, יז): "ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך", ונאמר (דברים כח, מז): "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים.

יא. תורה תמימה | הערות ויקרא פרק כג הערה צז

וטעם הדבר שמצוה לאכול ולשתות בתשיעי - לא נתבאר, וי"ל ע"פ מ"ד בתענית כ"ז ב' דאנשי משמר שבמקדש לא היו מתענין באחד בשבת, ואמרו על זה בגמרא הרבה טעמים, ואחד מהם הוא כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג לצער ותענית, וכתבו המפרשים בבאור טעם זה, מפני שתענית הבא לאחר יום רבוי אכילה ושתייה קשה התענית יותר מכפי תענית אחר יום בסדר רגיל, ולכן מכיון שבשבת מרבים לאכול ולשתות והוי התענית שביום הראשון קשה יותר לכן לא היו מתענין אז, ולפי"ז מבואר שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי, והוא מפני שתענית יום עשירי קשה לו ע"י רבוי אכילה בתשיעי, ונמצא שאכילה בתשיעי הוי הכנה לקושי התענית, ולכן עולה לו התענית של יום העשירי בערך תענית של שני ימים.

לידידי האלוף ר' זלמן מפאלצין.

על אודות בתו החולנית שכל אוכל מזיק לה וכמה שבועות כל מחיתה מסמי תרופה, ד' ירחם עליה ישלח דברו וירפאה, אם חייבת לאכול בערב יוה"כ.

חלילה וחלילה לה לאכול, ולאשר כותב רו"מ שהיא מלומדה וגם חרידה לדבר אלקים ובקושי תשמע לו, עצתי ליקח שמש או שני שמשים להגיד לה שבה אגרתא ממני לגזור עליה בגזירה חמורה שלא תאכל שום דבר עודף על מה שרגילה בו בכל יום.

ובאמת דין זה שלפנינו אינו צריך בושש, אבל אני נבוך בכל נשים הבריאות אם חייבות לאכול בערב יוה"כ דאפשר הן פטורות כמו מכל מ"ע שהזמן גרמא, [ועיי' בכ"מ פ"ג מהלכות נדרים דמסתפק אם הן דרשא דכל האוכל ושותה בתשיעי כו' דרשה גמורה, או הוא אסמכתא בעלמא, ובין כך וכך הוא זמן גרמא], או לא, כיון דקרא מפיק לה בלשון בתשעה לחודש בערב וכו' ולומר דהוי כאלו התענה תשיעי ועשירי ממילא כל שמחוייב בתענית עשירי מחוייב לקיים ועניתם כו' לאכול בתשיעי, וצ"ע לעת הפנאי. ידידו עקיבא בן מ"ו הרב ר' משה גינו מא"ש

יג. שאלות דרב אחאי | פרשת וזאת הברכה שאילתא קסז

ת"ר תענו את נפשותיכם בתשעה וכי בט' מתעני' והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה ומתענה בעשירי מעלה עליו הכתוב כאילו נתענה תשיעי ועשירי

יד. ראש השנה ט ע"א-ע"ב

דתני חייא בר רב מדפתי: ועניתם את נפשותיכם בתשעה, וכי בתשעה מתענין? והלא בעשירי מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי.

רש"י

כל האוכל ושותה כו' - דהכי קאמר קרא: ועניתם בתשעה, אכילת תשעה אני קורא עינוי, וכיון דאכילתו עינוי חשיבה, כל דמפיש באכילה ושתייה - טפי עדן, דהא מדקאמר בערב - על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה, וכי קרי עינוי בתשעה - אכילה ושתייה דידיה קרי עינוי.

טו. העמק שאלה | קסז

ומתענה בעשירי. בגמ' ליתא אבל נוסח רבינו מיושרת. שאין נחשב אכילת תשיעי למצוה אא"כ מתענה בעשירי שהרי קרא אסמכ' לתענית עשירי. ובזה מיושב אמאי אין מברכין על אכילת ערב יוה"כ דלא מיבעי לשיטת רבינו שכתבנו לעיל סי' קכ"ו דלהכי לא מברכין על עשית ציצית אע"ג דקיי"ל חובת טלית היא משום דמכ"מ עיקר חובת הטלית ציצית אינו אלא כשילבש אח"כ. והוא בכלל שאין עשייתן גמר מצוה דאי' במנחות פ' התכלת שאין מברכין וה"נ אין באכילה מצוה עד שיתענה בעשירי. ואפי' להפוסקים דהא דלא מברכין על עשיית ציצית הוא משו' דקיי"ל ציצית חובת גברא הוא מ"מ שאני תענית מעל"ע דאפשר שיארע אונס שלא ישלים תעניתו ונמצא ברכה לבטלה וכמש"כ בה"ג לענין עינוי בתפלה. והלא גם

בשופר וטבילה איתא בפסחי' ד' ז' שאין מברכין עובר לעשייתן דילמא מיקלקלא. אע"ג דלא קיי"ל הכי מכ"מ בתענית קרוב לחוש להכי: ויש להוסיף עוד לפי נוסח זו. דעיקר מצות אכילה בערב יוה"כ אינו אלא כדי שיוכל להתענות בעשירי וכפרש"י ביומא בזה"ל והכי משמע קרא ועניתם בתשיעי כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה. [אך לשון פרש"י ברה"ש ד"ט שכתב כל דמפיש באכילה ושתייה עדיף. משמע דלא מזה הטעם אלא אכילה עצמו הוא מצוה] ולא יהא מוכרח לאכול מפני הסכנה. ולפי זה מי שדעתו ברור שיוכל להתענות אפי' לא יאכל בעיוה"כ אין עליו מצוה כלל. ומיושב בזה נוס' רבינו בהא דמר בריה דרבינא בפסחים פרק ו' דהוי ציים כולי שתא לבר מתרי יומא כמש"כ שאי' ס"ז אות ח' ושאי' ק"ז אות ג' וא"כ הוי ציים גם בערב יוה"כ והיינו מטעם שכתבתי שאין באכילת עיוה"כ מצוה אלא כדי שיוכל להתענות ביוה"כ ומר ברי' דרבינא לא נצרך לזה. ולפי זה מיושב בפשיטות הא שאין מברכין על אכילת עיוה"כ. שאינו אלא הכנה דמצוה ואין מברכין אלא על גוף המצוה כמו שאין מברכין על עשיית ציצית למ"ד חובת גברא אע"ג דכתיב ועשו להם ציצית מכ"מ כיון שאינו אלא הכנה למצוה אין בעשייתה גמר מצוה ואין מברכין ה"נ אין באכילה דעיוה"כ אלא הכנה דמצוה:

טז. שו"ת כתב סופר | אורח חיים סימן קיב

ומדי עייני בספק זה נפל מלתא דספיקא בדעתי מי שא"ל לו להתענות ביה"כ כגון שיש לו חולי נופל לימ' ועתי' וביה"כ בזמנו בא לו או כדומה חולי הבאה מזמן לזמן וזמנו קבוע לו ביה"כ ומונע ע"פ הרופא להתענות באמרו שעיי"כ יסתכן בוודאי או באפשר אם מחוייב לאכול בעיוה"כ או נימא כיון דא"ל לו לקיים להתענות בעשירי אין עליו חיוב לאכול בתשיעי, ומסתבר לכאורה דחייב דניהי דא"ל לו לקיים מקצתו לאכול בתשיעי דמחשב לו כאלו התענה בתשיעי כן נראה פשוט מן המושכל, אלא כד ניזיל בתר טעמא דמצוה זו כדי שיהי' לו כח ועצמה להתענות בעשירי וכיון שא"ל להתענות בעשירי ליכא מצוה לגבי ידידי לאכול בעשירי כנ"ל:

אלא אם כי מסתבר כן לפי הטעם שכ' רש"י וטור, מ"מ קשה לסמוך על זה למדרש טעמא ולהקל לפי הטעם, הגם דטעם זה מוכרח לפי הדרש, מ"מ קשה לי לסמוך ע"ז ולא מפני שאנו מדמי' וכו' ועיי' רמב"ם הלכת נדרים דנראה שהוא מ"ע דאורייתא ועיי' כ"מ שם, ועיי' מחבר או"ח ססי' תק"ע דכ' דנראה לו מרמב"ם שהוא דאורייתא לכן לא ימלא לבי להקל בפרט כשקל לו לאכול ואין מצער לו:

אבל באשה כה"ג יש להקל כיון הא דאשה מחוייבת במצוה זו כתבנו דזיל בתר טעמא דנשי ג"כ בעו כח ועצמה להתענות בעשירי וכן דכל עיקר שאנו מחייבי' לאשה משום האי טעמא הוא בוודאי כל דליכא טעם זה כגון שצריכה לאכול ביה"כ פטורה במצוה זו דעיה"כ מ"מ אי טעם זה אמת הרי פטורה כה"ג, ואי אין זהו הטעם אלא גזה"כ הוא, פטורות מצד מ"ע שהז"ג, כנלפע"ד נכון לדינא, והי' זה שלום לפר"מ נ"י ונס עינוי ואנחה ונשיג הרווחה והצלחה כאות נפשו ונפש אוה"ג. פ"ב ד' תשרי תרכ"ט לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל:

